

Žilinský kraj - charakteristika regiónu

10.02.2021 |

[Poloha, rozloha, geografické podmienky](#)

[Demografické východiská](#)

[Ekonomické a sociálne špecifiká](#)

Poloha, rozloha, geografické podmienky

Žilinský kraj sa rozkladá v severozápadnej časti Slovenska. Rozlohou 6 808,5 km² zaberá 13,9 % rozlohy štátu a je tretím najväčším krajom Slovenskej republiky. Severozápadná hranica je súčasne štátnou hranicou s Českou republikou a na severe hraničí s Poľskom. Kraj má spoločné hranice s tromi ďalšími kraji Slovenska - Trenčianskym, Banskobystrickým a Prešovským.

Územie Žilinského kraja sa vyznačuje rôznorodosťou krajinej štruktúry. Od údolných nív vodných tokov (Váh, Kysuca, Turiec a Orava), cez poľnohospodársku a lesnú krajinu až po vysokohorskú krajinu hrebeňových pásiem pohorí Západných Tatier, Nízkych Tatier, Chočských vrchov, Veľkej Fatry, Malej Fatry, Javorníkov a Strážovských vrchov. Ide prevažne o hornatú krajinu s nízkym podielom ornej pôdy, ktorá má atraktívne prírodné prostredie, mimoriadne vhodné na rozvoj turistiky, vodných a zimných športov. Žilinský kraj má mierne teplé až chladné vlhké podnebie s najnižšími teplotami na Slovensku nameranými v Oravskej Lesnej. Hlavným tokom v kraji je Váh, ktorý vzniká sútokom Čierneho a Bieleho Váhu v Kráľovej Lehote. Malé prietoky Váhu sú významne nadlepšované najmä najväčšími zásobnými nádržami Liptovskou Marou a Oravskou priehradou. Riečnu sieť popri Váhu tvoria Orava, Kysuca, Turiec, Rajčianka, Revúca, Belá, Varínka. Najvyšším miestom v kraji je vrch Kriváň (2 492 m n. m), najnižšie položeným miestom je výtok rieky Váh z kraja na území obce Maršová – Rašov (286 m n. m.).

Z nerastných surovín je územie kraja bohaté na ložiská stavebného kameňa, zásoby štrkopieskov a pieskov. V oblasti Malej Fatry sa ťažia vápence ako surovina na výrobu cementu a vápna. V oblasti Hornej Oravy sú ložiská rašeliny a zásoby drevnej hmoty.

Na území kraja sa nachádzajú 4 národné parky – Tatranský národný park, Národný park Nízke Tatry, Národný park Veľká Fatra a Národný park Malá Fatra, 3 chránené krajinné oblasti – Strážovské vrchy, Kysuce a Horná Orava, 57 národných prírodných rezervácií, 38 prírodných rezervácií, 40 prírodných pamiatok, 18 národných prírodných pamiatok, 17 chránených areálov a 7 chránených vtáčích území.

Žilinský kraj zahŕňa päť prirodzených historických regiónov Horné Považie, Kysuce, Liptov, Orava a Turiec.

Podľa územno-správneho usporiadania v zmysle zákona NR SR č. 221/1996 Z. z. sa Žilinský kraj člení na 11 okresov: Bytča, Čadca, Dolný Kubín, Kysucké Nové Mesto, Liptovský Mikuláš, Martin, Námestovo, Ružomberok, Turčianske Teplice, Tvrdošín a Žilina. Najmenším okresom s

rozlohou 173,7 km² v rámci kraja je okres Kysucké Nové Mesto, ktorý zaberá 2,6 % z celkovej rozlohy kraja. Rozlohou najväčší je okres Liptovský Mikuláš (1 341 km²), na ktorý pripadá takmer pätina územia kraja.

V kraji je 315 obcí, z toho 19 so štatútom mesta. Takmer štvrtina obyvateľov kraja žije v troch najväčších mestách – v Žiline, Martine a Liptovskom Mikuláši.

Demografické východiská

Počet obyvateľov Žilinského kraja k 31. 12. 2019 dosiahol 691 509 a jeho podiel na slovenskej populácii tvoril 12,7 %. Hustota obyvateľstva na 1 km² bola 102 obyvateľov. Najhustejšie osídleným okresom bol okres Žilina s priemerom 194 obyvateľov na km² pred Kysuckým Novým Mestom s priemerom 190 obyvateľov na km². Najmenej obyvateľov, iba 40 na 1 km², žije v okrese Turčianske Teplice.

V Žilinskom kraji sa v roku 2019 živonarodilo 7 432 detí a zomrelo 6 651 osôb. Demografický vývoj v posledných piatich rokoch charakterizovalo nevýrazné zrýchľovanie reprodukcie obyvateľstva. Zvyšovanie pôrodnosti sa podpísalo pod vyššie prirodzené prírastky obyvateľstva. Napriek tomu podiel detskej zložky v populácii stagnoval a rástol podiel obyvateľov v poproduktívnom veku, čím dochádzalo k procesu demografického starnutia obyvateľov kraja. V roku 2019 sa podiel obyvateľstva predproduktívneho veku (0 – 14 roční) a poproduktívnom veku (65 rokov a viac) vyrovnal a predstavoval 15,8 %. Produktívna populácia (15 – 64) tvorila 68,4 % a od roku 2015 sa jej podiel každoročne znižoval. Priemerný vek obyvateľov dosiahol 40,5 roka a index starnutia predstavoval hodnotu 99,8.

V roku 2019 bolo uzatvorených 3 861 sobášov, rozvedených bolo 1 125 manželstiev. V päťročnom časovom období 2015 – 2019 sa pohybovali hodnoty hrubej miery sobášnosti od 5,21 ‰ v roku 2015 do 5,88 ‰ v roku 2018 a hodnoty hrubej miery rozvodovosti od 1,52 ‰ v roku 2016 do 1,67 ‰ v roku 2018.

V Žilinskom kraji sa v roku 2019 živonarodilo 7 432 detí a zomrelo 6 651 osôb. Demografický vývoj v posledných piatich rokoch charakterizovalo nevýrazné zrýchľovanie reprodukcie obyvateľstva. Zvyšovanie pôrodnosti sa podpísalo pod vyššie prirodzené prírastky obyvateľstva. Napriek tomu podiel detskej zložky v populácii stagnoval a rástol podiel obyvateľov v poproduktívnom veku, čím dochádzalo k procesu demografického starnutia obyvateľov kraja. V roku 2019 sa podiel obyvateľstva predproduktívneho veku (0 – 14 roční) a poproduktívnom veku (65 rokov a viac) vyrovnal a predstavoval 15,8 %. Produktívna populácia (15 – 64) tvorila 68,4 % a od roku 2015 sa jej podiel každoročne znižoval. Priemerný vek obyvateľov dosiahol 40,5 roka a index starnutia predstavoval hodnotu 99,8.

Ekonomické a sociálne špecifiká

Kraj patrí medzi významné hospodárske regióny s rozvinutým priemyslom. V roku 2019 mal

50,1 % ekonomicky aktívnych obyvateľov a miera ekonomickej aktivity dosiahla 59,4 %. Miera zamestnanosti dlhodobo mierne rástla na hodnotu 68,5 % a miera nezamestnanosti zasa výraznejšie klesala až na 4,5 % v roku 2019. Priemerná nominálna mesačná mzda predstavovala 1 174 eur a za celoslovenským priemerom zaostala o 7 %.

V rámci podnikateľských aktivít malo ku koncu roka 2019 v Žilinskom kraji sídlo 30,2 tis. právnických osôb, z ktorých 85,9 % boli podniky a 55,6 tis. fyzických osôb, z ktorých 95,1 % tvorili živnostníci. Podniky prevažne orientovali svoju činnosť do odvetvia obchodu, následne v oblasti priemyslu, stavebníctva a odborných, vedeckých a technických činnosti. Viac ako 35 % živnostníkov podnikalo v stavebníctve, takmer 18 % v priemysle a 16 % v obchode.

Žilinský kraj v hodnotení ekonomického postavenia z hľadiska tvorby HDP patril k stredne výkonným regiónom Slovenska. V roku 2018 regionálny hrubý domáci produkt dosiahol hodnotu 9 728 miliónov eur v bežných cenách. Objem v kraji vytvoreného HDP predstavoval 10,8 % podiel na vytvorenom HDP Slovenska. V prepočte na obyvateľa regionálny HDP v Žilinskom kraji dosiahol 14 079 eur v bežných cenách, čo predstavuje 85,5 % úrovne HDP na obyvateľa v Slovenska.

Podľa ekonomických činností najväčší podiel 26,1 % na regionálnej hrubej pridanej hodnote v kraji v roku 2018 tvoril priemysel. Obchod, doprava, ubytovanie a stravovanie sa podieľali 15,9 % a verejná správa, obrana, povinné sociálne zabezpečenie, vzdelávanie, zdravotníctvo a sociálna pomoc 13%.

Rozsiahle pohoria v Žilinskom kraji predurčujú, že podiel poľnohospodárskej pôdy vo výške 35,1 % je najnižší v porovnaní s ostatnými kraji. V rastlinnej výrobe sa kraj vyznačuje pestovaním obilnín, zemiakov a krmovín. V živočíšnej výrobe je oproti ostatným krajom výraznejšie zastúpený chov oviec a aj hovädzieho dobytku, a to hlavne v okrese Liptovský Mikuláš. Chov hydiny v rámci kraja je najviac rozšírený v okrese Martin.

Najväčším priemyselným podnikom kraja je automobilka KIA pri Žiline. Na Považí a Turci je rozvinutá výroba strojov, na Orave výroba železa a elektroniky a v Žiline a Ružomberku výroba papiera. Veľký význam majú aj vodné elektrárne na Váhu. V priemyselných subjektoch Žilinského kraja sa dosiahli v roku 2019 tržby za vlastné výkony a tovar vo výške 16,9 mld. eur. Z územného hľadiska rozhodujúcu časť tržieb v kraji vyprodukovali podniky v okrese Žilina.

V Žilinskom kraji má silnú pozíciu stavebníctvo, čo sa odrazilo aj v druhých najvyšších objemoch stavebnej produkcie. Stavebné subjekty sídlia v Žilinskom kraji realizovali v roku 2019 stavebnú produkciu vykonanú vlastnými zamestnancami vo výške 729 mil. eur, podľa dodávateľských zmlúv 1 045,1 mil. eur. V kraji sa postavilo 2 348 bytov, najviac v okrese Žilina (533).

Žilinský kraj má veľmi dobrú dopravnú polohu v rámci Slovenska na dôležitých medzinárodných a vnútroštátnych komunikáciách. Prechádza ním hlavný cestný ťah z Českej republiky na Ukrajinu i cestné ťahy z Bratislavy a Šiah smerom do Poľska. Ku koncu roka 2019 mala dĺžka cestnej siete 2 054 km, z toho diaľničné úseky tvorili 102 km. Na dopravných inšpektorátoch bolo registrovaných takmer 392 820 motorových vozidiel, z toho 71,1 % boli osobné automobily. Organizácia železničnej dopravy predurčuje Žilinský kraj za miesto napojenia železničnej siete

Slovenska na celoeurópsky systém. Prepojenie je zabezpečené hlavnou traťou Bratislava - Košice, ktorá prechádza cez Žilinu a traťami zo susedného Poľska a Českej republiky, ktoré prechádzajú Čadcou smerom na Žilinu. Tým sa Žilina stáva dôležitým dopravným uzlom ako regiónu tak Slovenska. Regionálny charakter majú železnice Žilina - Rajec, Čadca - Makov na Kysuciach a Kraľovany - Trstená na Orave. Centrálnym uzlom je Žilina s novou zriaďovacou stanicou Teplička nad Váhom. Medzinárodná letecká doprava je lokalizovaná 10 km od centra regiónu v obci Dolný Hričov.

Školstvo reprezentuje sieť školských zariadení. V roku 2019 pôsobilo v kraji 364 materských škôl, 254 základných škôl, 29 gymnázií, 56 stredných odborných škôl. V krajskom meste má sídlo Žilinská univerzita, v Martine sídli Jesseniova lekárska fakulta Univerzity Komenského Bratislava, v Ružomberku Katolícka univerzita a v Liptovskom Mikuláši Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika.

Žilinský kraj poskytoval v roku 2019 zdravotnú starostlivosť v 1 565 zdravotníckych zariadeniach, ktoré zahŕňali aj 11 nemocníc, 1 200 zariadení ambulantnej zdravotnej starostlivosti a 4 liečebne. Región Žilinského kraja je bohatý na výskyt minerálnych a termálnych vôd, ktoré sa využívajú na liečenie v kúpeľoch Rajecké Teplice (ochorenia pohybovej a nervovej sústavy), Turčianske Teplice (urologické a reumatické ochorenia), Lúčky (ženské ochorenia) a Liptovský Ján (ochorenia tráviacej sústavy a reumatické ochorenia). Na rekreačné účely sa využívajú geotermálne vrty v Liptovskom Jáne, Bešeňovej, Rajci, Oraviciach a Stráňavách. Minerálne vody Budiš, Fatra a Korytnica sa využívajú aj ako stolové.

Žilinský kraj je významný kultúrny región Slovenska a disponuje aj bohatým kultúrno-historickým potenciálom. Na území kraja bolo v roku 2019 k návštevníkom k dispozícii 10 stálych divadelných scén, 11 galérií vrátane pobočiek, 40 múzeí a 237 fungujúcich knižníc. Najznámejšími národnými kultúrnymi pamiatkami sú Bytčiansky zámok, pôvodne stavaný ako vodný hrad, lesná železnica v Múzeu kysuckej dediny vo Vychylovke, Oravský hrad v Oravskom Podzámku, Slovenské národné múzeum v Martine, prvá budova Matice slovenskej v Martine, lesná úvraťová železnica Chmúra - Tanečník v Oravskej Lesnej, múzeum P. O. Hviezdoslava v Dolnom Kubíne a hrad Strečno pri Žiline. Známa je i ojedinelá ľudová architektúra v Čičmanoch, drevený betlehem v Rajeckej Lesnej, ako aj svetový unikát - drotárska expozícia Považského múzea, umiestnená v Budatínskom zámku. Do zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO je zapísaná osada Vlkolínec - pamiatková rezervácia ľudovej architektúry a v Tvrdošíne sa nachádza vzácna pamiatka UNESCO - gotický drevený kostolík z 15. storočia.

Nielen množstvo kultúrnych a historických pamiatok ale hlavne prírodné krásy Vysokých a Nízkyh Tatier, Veľkej a Malej Fatry a ďalších pohorí sú za druhou najvyššou návštevnosťou v rámci Slovenska. V roku 2019 Žilinský kraj navštívilo 1 316 tisíc návštevníkov. V kraji bol aj najvyšší počet ubytovacích zariadení (1 168).